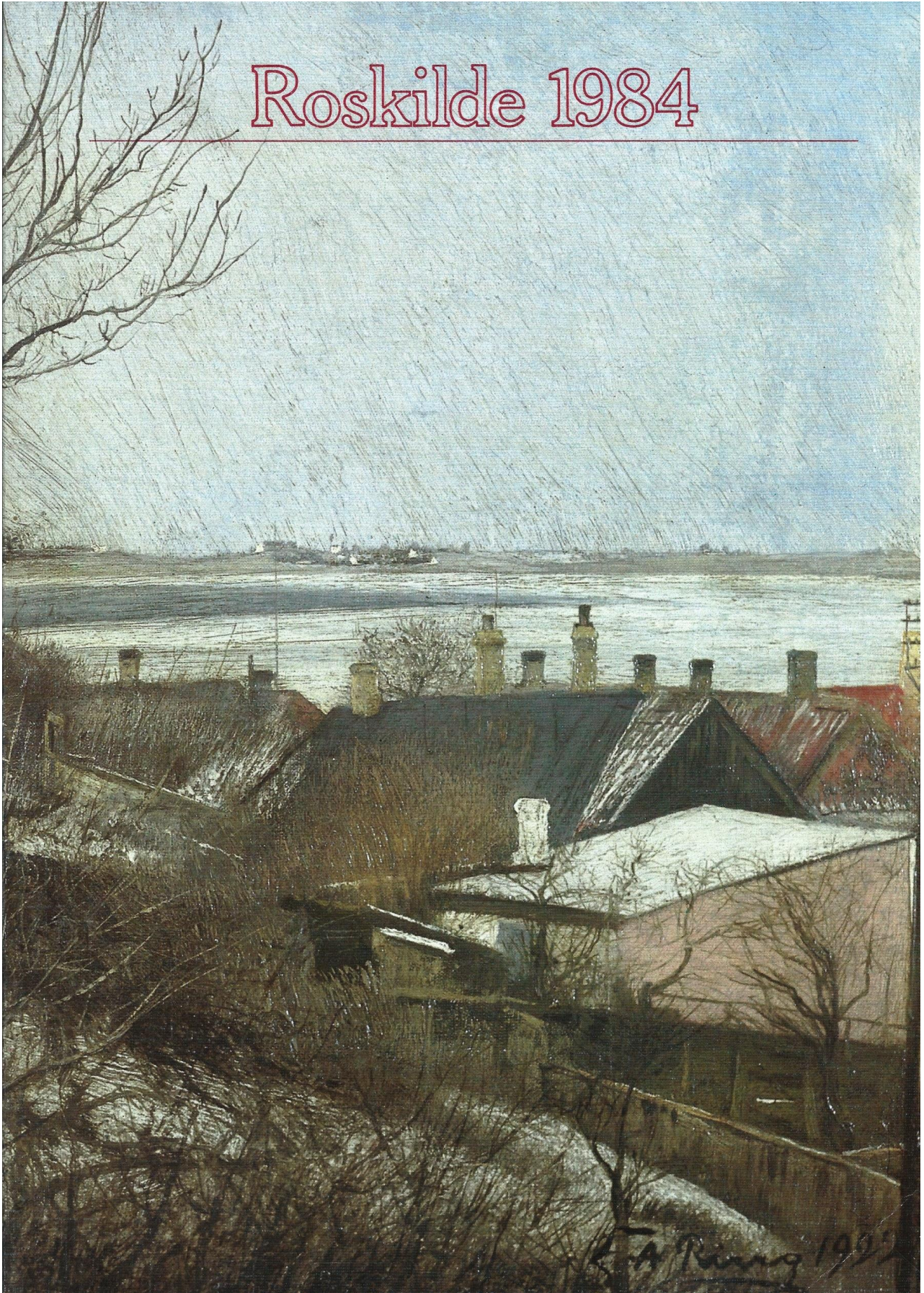

Roskilde 1984

Skomagergade

Hvad kan være mere passende end at Roskildes første gågade – omend den er et forsøg – hedder Skomagergade?

Både gaden og navnet er fra middelalderen. Gaden har den gamle landevejs bløde sving, og den har sandsynligvis altid været en del af Roskildes hovedgade. Som navnet siget, har gaden haft tilknytning til skomagerne. Skomagerne var ligesom andre håndværkere samlet i en slags fagforening, de såkaldte laug. Det var almindeligt i middelalderlige byer, at håndværkerne indenfor et laug bosatte sig i nærheden af hinanden. Skomagernes laug var et af de mest betydningsfulde i middelalderen. Næst efter guldsmedene (som også fungerede som en slags banker) og smedene, var det »fineste« laug skomagernes. Det var med fuldt overlæg, at håndværkerne blev samlet i forskellige strøg af byerne, og disse strøg eller gader blev da opkaldt efter det laug, som var mest repræsenteret i området eller gaden. I 1370 boede i Roskilde 21 skomagere i Sankt Laurentii sogn, det vil sige, at det betydende skomagerlaug havde fået en del af hovedstrøget til bopæl, værksteder og udsalg. I dette område boede mestrene dør om dør, de kunne holde et vågent øje med hinanden, bl.a. se efter at ingen arbejdede ud over tiden. De snærende bånd, som laugene på den ene side syntes at lægge på deres medlemmer, var på den anden side en hjælp, man modvirkede indbyrdes nedslidende konkurrence, foretog gode indkøb af råvarer til gavn for alle, man søgte lighed for ligestillede. I sygdomstilfælde var der hjælp at få hos laugene, og man havde fælles selskabelighed, men om den fri konkurrence var der ikke tale, og laugene lagde da også så snærende bånd på

deres medlemmer, at det for de fleste følte som en lettelse, da laugene blev hævet.

Der er ingen tvivl om, at det var godt at have sit udsalg på byens hovedstrøg. Med udtrykket: udsalg, skal der ikke tænkes på en forretning i nutidig forstand, for værksted og butik var eet i middelalderen. I værkstedets væg ud mod gaden var der en lem, som kunne slås ned og holdes i vandret stilling af et par kæder eller stænger. På denne vinduesklap kunne der stilles et udvalg af varer, så de forbigående kunne blive fristet til at købe, og når der dukkede en køber op, rejste skomageren sig fra sin læst og ekspederede.

En mand måtte ikke »holde åbent vindue«, uden han havde borgerskab, det stod der i laugsbestemmelserne.

Der er gennem årene fundet mange lædergenstande, som f.eks. sko, hvoraf Roskilde Museum har en interessant samling, og i Skomagergade er der forstæligt nok fundet en skomagerkniv. Den var skomagerens uundværlige redskab. Den havde altid et svært halvcirkelformet blad, mens håndtaget kunne være forskelligt udformet. Skomagerkniven fra middelalderen minder meget om en ulo – den grønlandske kvindekkniv.

Roskilde Skomagernes laugssegl fra 1600-tallet er bevaret. Det er et flot segl, som har følgende indskrift: Dette er skomagernes laugs signet, anno 1629 udi Roskilde.

I midten af seglet er en vildt udseende dobbeltørn. I 1370 fik skomagerne lov til at bruge den tyske kejserlige ørn i deres segl og fane, som tak for den tapperhed en tysk skomagervend havde udvist i et

Skomagergade 12.

slag. Seglet viser også en skomagerkniv og en sko med patine. Det var en træetøffel man tog på, når føret ikke var godt, for brolægningen var dårlig, i mange tilfælde var der slet ingen og fodtøjet kunne meget hurtigt blive gennemblødt og meget snavset, men med en sådan badetøffel kunne man komme lidt længere til vejrs og balancere nogenlunde tørskoet gennem skidtet.

Op gennem tiden har Skomagergade fastholdt sin betydning som håndværkernes gade.

I 1735 kom katastrofen til gaden: Natmandsdrengen Nicolai Christian havde besluttet sig til at hævne sig på roskildenserne, han følte sig dårligt behandlet og det nok med rette, for Nicolai Christian hørte til pjalteproletariatet. Hans nærmeste omgang var en tidligere tambouer som nu vagabonderede med kone og 2 børn. Der var også en tater og hans søn i selskabet, foruden en deserteret soldat, som havde været håndlanger hos en regimentsbøddel. Dette brogede selskab holdt i Roskilde til i natmandens hus, som lå i Jernbanegade. Natmanden sørgede for byens renovation, fejede skorstenene og undertiden måtte han tage sig af selvdøde dyr, det var ellers rakkerens bestilling, foruden at han af og til var bøddelens håndlanger. Alt dette gjorde ham til et af samfundets »udskud«. Han var »uærlig«, en paria, som de almindelige pæne borgere holdt sig langt borte fra, og det syn borgerskabet havde på ham, fulgte selvfølgelig også hans »dreng«.

Nicolai Christian havde været 4 år hos Roskildes natmand, og bl.a. fejede skorstenene for ham, og det var under udfoldelse af denne håndtering, at han havde mødt folks foragt. Han satte ild på flere steder, bl.a. hos en vognmand, som boede nær Roskilde Kloster, for vinden bar derhen, og han havde været utilfreds

med behandlingen på klosteret. Men på den anden side har Nicolai Christian nok været svært nærtagende for hos Maren Farvers i Skomagergade, havde han både fået en snaps og 2 skilling, da han fejede hos hende, men han blev forbitret over ikke at få en gammel hat, som hang ude i gården, og som havde været hendes mands.

Nu skulle også hun have en lærestreg: tidligt om morgenen d. 4. oktober – inden daggry – løftede den deserterede soldat ham over plankeværket ved Maren Farvers have ud mod Bondetinget. Soldaten blev stående udenfor på vagt med dragen klinge, og i mellemtiden kunne Nicolai Christian i ro og mag sparke hul på udhusets lerklinede væg. Udhuset var fyldt med halm: 2 svovlstikker antændte den brand, som i dagens løb lagde Skomagergade øde, for ilden ødelagde ikke alene den nordlige side af gaden, hvor den var påsat, den sprang over gaden, så også den søndre side af Skomagergade futede af.

I alt brændte 86 gårde og huse. 96 mennesker var brandlidte, heraf mange husvilde, de måtte nu i byens vænger, af det de havde reddet fra branden, lave et læ for vinteren. Der kom hjælp i form af penge, men ikke nær det beløb, der blev opgivet som tab. Det var stiftsbefalingsmanden, som oplæste kongens resolution på rådhuset og byrådet kunne med det samme meddele ham, at når hjælpen ikke var større, så havde ingen af de brandlidte ellers mulighed for at få råd til at bygge med grundmur ud til gaden, man kunne klare bindingsværk med mur i stedet for lerklining, og man ville lave tegltage, halm var for farligt.

Gaderne skulle reguleres, der var enkelt nu, hvor de skulle bebygges igen, og foruden Skomagergade var Karen Olsdatter Stræde, Gullandsstræde og Alle-

Schrams gård, Skomagergade 27.

helgensstræde berørt af ilden, Lille Allehelgensstræde, som lå mellem Allehelgensgade og Gullandsstræde blev nedlagt. De nye huse skulle også være ensartede. Det blev for det meste til små huse med en stueetage med et eller andet antal vinduer, en dør i midten og eventuel en port og desuden en kvist, hvis størrelse var nøje fastsat i forhold til facaden, men den kunne blive med 3 fag vinduer. Husene blev derefter kalket og husrækkerne må have set nydelige ud med de mange forskelligt farvede huse. Roskilde var rigtigt forarmet: først branden i Algade 1731 og nu branden i Skomagergade. Kæmneren måtte i november meddele, at der kun var kommet 24 rigsdaler ind af de udskrevne skatter, de brandlidte havde ikke kunnet betale.

1737 blev Nicolai Christian halshugget på Hestetorvet.

Det udseende Skomagergade fik efter 1735 kom den til at beholde i mange år. Vel lovede beboerne, at nu skulle der være tegltage, men der var stadigvæk mange stråtage. I 1820'erne siges det om Roskilde, at »når øjet hviler på een smuk gård eller et pynteligt hus, så støder det derimod på 10 rønner og hytter«. Selvom det økonomiske opsving gjorde, at der kom penge til byen, så blev de ikke i første omgang brugt til »byfornyelse«.

I 1850'erne ombyggede Ostermann Skomagergade nr. 11, og i 1876 fulgte Skomagergade nr. 1 efter. I 1894 blev det nr. 40's tur til at blive revet ned og genopbygget i moderne design. 4 år efter fik Roskilde sit andet apotek: feldbereder Kruse solgte sin ejendom: Skomagergade nr. 12 til nedrivning for at give plads til Svaneapoteket. Den virkelige forandring af Skomagergade blev først rigtigt indledt i maj 1929, hvor nr. 14-16 blev nedrevet, og en bygning opført

og senere på året blev det Skomagergade nr. 24's tur.

Denne begyndende ændring og modernisering af gaden blev hilst velkommen bl.a. ved følgende udtalelser: »Længe har småbyen holdt stand, men lidt efter lidt kommer hver ejendoms tid til fornyelse, og om kort tid vil Skomagergade derved have forandret udseende.« Denne udtalelse kom til at holde stik. Skomagergade har ikke mere sine 1700 tals huse, de der blev karakteriseret som »småbyen«, men gaden har stadigvæk bevaret sit gamle købstads præg.

En af de ting som for altid er forsvundet er købmandsgårdene, hvoraf også Skomagergade havde sin del. I flere af gårdene var den største artikel: korn. Der lå store bygninger på flere etager til opmagasinering af kornet, de såkaldte sædelofter. Der kunne i Schrams gård nr. 27 holde op imod 50 vognlæs med korn, som ventede på at skulle læsses af og fordeles på lofterne. Det var gårdskarlenes arbejde og det var tungt. Først skulle sækkene rejses op i vognen og derefter skulle de i denne gård bæres op ad trapper, der var ikke noget hejseværk. Sækkene vejede 139,1 kg stykket, og gårdskarlen fik 1 skilling pr. sæk i det, der kaldtes »opbæringspenge«.

Det var købmandsgårdene, der skabte liv i gaden, og trafikken til og fra gårdene var så at sige al den trafik Skomagergade havde i forrige århundrede, med undtagelse af posttrafikken, som skulle ind i nr. 15: Den gamle Postgård, for at gøre ophold. Det var den ene af Roskildes privilegerede gæstgivergårde oprettet i 1695, og den hed oprindeligt: Hamborg Herberg. Efter branden 1735 genopbyggedes den nedbrændte bygning af ejeren: Hans Holst, og han opførte en 20 fags lang bygning i 2 etager, den eneste 2-etagers bygning i hele gaden på det tidspunkt. Hamborg Herberg skiftede navn i 1781, da postmester

Zimmer også var værtshusholder. I krigsårene 1848–50 var der travlhed, da kunne der holde op til 20 vogne med postsager ude på gaden. Alt skulle køres med postvogne til soldaterne, også deres sold, som blev transporteret på store åbne vogne i fustager.

Skomagergade var stedet for den nye teknologiske tid, som holdt sit indtog i 1886, hvor urmager N. L. Christensen oprettede den første lokale telefoncentral i nr. 34.

Det var en bevæget tid i Roskilde, når Stænderforsamlingen havde møde. Der kom et friskt pust med alle de fremmede mennesker.

Udgiveren af »Den Berlingske Avis«, bogtrykker John Carl Ernst Berling, forestod trykningen af »Stændertidende«, hvori alle forhandlingerne blev offentliggjort. Trykningen foregik på Palæet i husernes gamle fægtesal i østfløjen.

Bogtrykkeren kunne ikke tage den for datiden lange vej til København hver dag, men måtte indlogere sig i Roskilde. Det blev i »Breums gård«, Skomagergade 24 i sidelængen inde i gården. Bogtrykker Berlings veninde Louise Rasmussen kom også til Roskilde for at slå sig ned, så længe forhandlingerne og derved trykningen varede. Hun indlogerede sig hos lysestøber Hancke i Skomagergade 40, et lille beskedent ildebrandshus, hvor jomfru Rasmussen fik logi på kvisten. Senere flyttede hun også til de lidt større forhold i sidelængen hos postfuldmægtig Breum.

Købmand Aarestrup, der boede ved siden af lysestøber Hancke, lagde senere mærke til, at når Kong Frederik d. 7. og grevinde Danner var i Roskilde og kørte gennem Skomagergade, så de så mildt til kvisten med de 3 vinduer i nr. 40.

En forårsdag i 1901 satte digteren Jeppe Aakjær sig til rette i toget på Københavns Hovedbanegård for at rejse til Jylland. Da toget gjorde ophold i Roskilde gav han efter for en pludselig indskydelse og steg af toget for at besøge forfatteren Agnes Henningsen, som boede på Algade få minutter fra jernbanestationen.

Det ophold Jeppe Aakjær indledte, da han sprang af toget, havde han tænkt sig højst skulle vare et par dage, men det kom til at strække sig over 1 måned, for digteren faldt godt til i byen, ikke mindst takket være det gode logi, han fik i »Svanen«, Skomagergade 44 hos M. P. Christensen. Værten, som var en snakkesalig sjællænder og bondefødt, som Jeppe Aakjær selv, overlod digteren et stort værelse til en rimelig pris og forkælede ham bl.a. med et bugnende morgenbord, og de to herrer underholdt sig med hinanden på det bedste. Efter morgenmåltidet trak Jeppe Aakjær sig tilbage for at digte, og resten af dagen tilbragte han enten på vandringer langs fjorden eller i Boserup skov, eller han hyggede sig hos Agnes Henningsen.

Jeppe Aakjær befandt sig så godt i Roskilde, at han havde svært ved at bryde op, og året efter tilbragte han da også en periode i Skomagergade. I april 1901 skrev Jeppe Aakjær i »Svanen« sit første skuespil: »Livet på Hegnsgård«, hvis første 4 akter blev skrevet på 3 formiddage, så gik han i stå og skrev i de følgende dage digte. Så kunne han atter få gang i skue-

spillet, og da han forlod Roskilde var stykket færdigt og renskrevet.

Et af de digte Jeppe Aakjær skrev i Roskilde var »Der dukker af disen min fædrenejord«. Ikke hele digtet er et Roskildeprodukt, idet kun de første 8½ vers er skrevet i april 1901, mens de resterende 1½ vers blev lavet d. 10.11.1904.

Lotte Fang.

Men Jeppe Aakjær skrev et digt, som bærer titlen:

FORÅR I ROSKILDE

Det er Vaar, det er Vaar! hvisker Hegn, hvisker Hæk,
der staar safttunge Skud langs den surlende Bæk,
og i Skoven er tæt med Violer,
der staar Lam under Gavl, der gaar Føl over Kjær,
der er Mos paa hvert Tag, det er Pokker til Vejr,
se, i Halmstakken Katten sig soler.
I hver Bøg sidder Finken, den elskende Strik,
og sin Brud han sig nærmer med ømt: »Dikke-Dik«!
Er du dér? Kom mig nær! Hav mig kjær!»

Og der favnes i Luften og næbbes paa Gren,
og der tages tilægte af Hjort og af Ren,
og der stanges af stinkende Bukke.
Selv det laadneste Dyr, selv det argeste Kryb
kommer ud af sin Hule og op af sit Dyb
for at smægte og elske og sukke.
Og de vrider sig rundt i den saligste Lyst,
og de finder først Hvile med Bryst imod Bryst,
mens de stønner og dør i et skjælvende Kryst!

Og jeg nynner en Sang langs med Fjordvigens Glar,
og jeg frygter at træde paa elskende Par,
der for Lykke ej ænses mit Komme;
og jeg hører de Kald, jeg har hørt gennem Aar,
disse lokkende Fløjt, disse Triller, der gaar
tværs over Skove og Bomme,
og som dog ved de tusinde Toner og Sving
– thi Elskovens Sprog har ret snørklede Sting –
kun vil sige til *hende* den eneste Ting:
du skal *lytte* og *røres* og *komme!*

Og saa synes jeg brat, jeg er ene paa Jord,
jeg er skilt fra »en Fortid« ved Seng og ved Bord,
i Lyksaligheds Land en uværdig,
og jeg kaster mig ned paa den duggede Eng,
og jeg beder til Gud, som dengang jeg var Dreng:
Send mig en kjær Magdalene, men ikke en altfor
bodfærdig!

– Ja, en duftende Drøm er vor rullende Jord;
kan du skimte et Skin paa din Himmel mod Nord?
Det er Sommerens Svende med Fakler;
det er Lyset, der stiger af Vinterens Grav,
det er Løfternes Skjær over istrøet Hav,
det er Guden ifærd med Mirakler!

April 1901.